

De l'interès econòmic al plantejament polític

Joaquim Maluquer i *L'estructura econòmica de les Terres Catalanes*

Xavier Ferré

La conferència de Romà Perpinyà Grau *L'interès econòmic col·lectiu a Catalunya i València* (1932) –que cal situar en el context programàtic de l'Informe Briand (1929), que destacava la possibilitat de treballar a partir dels nusos regionals europeus (Boira, 2002)– fou pronunciada als locals de l'associació Unió Catalana, situada en l'òrbita de la Lliga, en el decurs de la negociació de l'Estatut d'Autonomia de 1932. Aquesta reflexió fou un referent central a l'hora d'actualitzar les relacions entre Catalunya i València des del vessant de la geografia econòmica: el «lloc català-valencià» (Perpinyà 1982: 54 i ss).

La tesi de l'economista de Reus –col·laborador d'Ignasi Villalonga, que el nomenà director del Centre d'Estudis Econòmics Valencians (1929)– destacava la relació entre «internacionalisme» i realitat comarcal, la preponderància econòmica i demogràfica de la plana i del litoral valencians, la complementarietat exportadora catalanovalenciana i el fet determinant del factor humà

i cultural. Era, doncs, un estudi sobre la distribució demogràfica i espacial del creixement econòmic.

Val a dir que aquesta concepció venia a contrarestar els plantejaments del «bloc agrari» lliurecanvista i les tesis blasquistes i conservadores, que defensaven una àrea d'influència econòmica –un *hinterland* valencià– contraposada a la productivitat catalana (Boira 2010: 229-236). La reflexió de Perpinyà fou un precedent ben significatiu a l'hora de bastir un espai socioeconòmic interregional, amb anterioritat als anys seixanta; però va ser en aquesta dècada que les relacions València-Catalunya conegueren un impuls prou determinant.

Cal recordar, sens dubte, com manté Josep Vicent Boira, la tradició de «reinventar la nostra relació» («Abans de Joan Fuster», *La Vanguardia*, 26. 6. 2011), però també, la de mostrar aportacions que, com diu aquest geògraf, van «forjar» «el magma» que comptava amb una dilatada trajectòria contemporània. En aquest sentit, les ratlles que segueixen volen contextualitzar l'assaig de Joaquim Maluquer Sostres (1930-2011) *L'estructura econòmica de les Terres Catalanes* (1963), continuador de les anàlisis i propostes de Perpinyà Grau, en un marc econòmic progressivament industrialitzat i amb la preponderància d'un nou grup humà pro-

Xavier Ferré Trill, sociòleg i historiador, és professor d'Història a la Universitat Rovira i Virgili. És autor, entre altres, dels llibres *De la nació cultural a la nació política* (Afers), *Abans i després de «Nosaltres els valencians»* (Curial) i *No tot era «Levante feliz»* (Alambor).

fessional al qual feia referència Francesc de Paula Burguera (1963) en termes d'impulsor d'«*un mecanismo colectivo*» que contribuiria a acabar amb els «*cuatro tópicos folklóricos elevados a categoría de gloria nacional*».

El treball de Maluquer responia a la necessitat copsada als anys seixanta de comptar amb un primer plantejament de *conjunt* (d'ençà de l'ensulsiada del 1939) sobre l'estructura econòmica de Catalunya, País Valencià i les Illes. Aquest objectiu, però, era ideològicament deutor de la relació de Maluquer amb Oriol Folch i Camarasa, a casa del qual (al carrer Ausiàs Marc de Barcelona), l'autor del text va conèixer Joan Fuster. Eren els primers anys cinquanta. Aquesta relació amb Fuster, continuada molt més intensament a partir de la segona meitat de la dècada esmentada (d'ençà de 1956), possibilità les relacions de l'assagista valencià amb sectors de nous emprenedors modernitzadors de la burgesia cotonera, organitzada al voltant del *Servicio Comercial de la Industria Textil Algodonera*, del qual fou membre des de 1961 l'autor del llibre (Maluquer 1992: 12-13). Una conseqüència professional d'aquestes coneixences (amb economistes com Fabià Estapé i Joan Sardà) per a Fuster fou la seva col·laboració a *El Correo Catalán* de l'època d'Armand Carabén i Manuel Ibáñez Escofet entre 1961 i 1972.¹

D'altra banda, l'*eix* Fuster-Maluquer potencià vies fluides de relació entre nuclis catalanistes i valencianistes, els quals –comptant amb les bases posades per l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Baleà– incorporaren nous militants de ciutat de València i de les comarques amb una determinada dinàmica associativa. Per aquesta raó, el text de Maluquer havia de servir d'element de formació per

als nuclis en funcionament. Quan Fuster va rebre l'exemplar, va escriure a l'autor (Sueca, 1-03-1963): «Recorda que hem d'escampar-ne exemplars com si escampéssim llavor. Serà d'una gran eficàcia. Hem d'estudiar la manera de fer-nos-en amb un estoc considerable».²

Tenint en compte aquest ambient, el context del treball s'inscrivía, segons l'autor de l'estudi, més àmpliament en un seguit de tres trobades formatives per a nacionalistes valencians, illencs i principatins, que tingueren lloc entre 1960 i 1961 a Riells del Montseny, amb la cobertura de mossèn Pere Ribot, al Desert de Les Palmes i a Sant Joan de Penyagolosa.³ Els principals participants en aquests actes foren Raimon Galí i Joan Fuster, a més de Pere Figuera. Maluquer, que assistí a la trobada de Penyagolosa –celebrada entre el 14 i 19 de juliol de 1961, amb la participació de 22 assistents– s'encarregà de donar «una visió global de les característiques que presenten les nostres regions o països. I el resultat tangible de les conferències fou el llibret [*L'estructura* (...)]»: el primer cronològicament a tractar aquella matèria» (Maluquer 1997: 193).

L'ASSAIG

Val a dir que les idees de Maluquer sobre l'economia del país es convertiren en text per suggeriment de Pere Figuera i Serra. L'autor –en relació professional com a adjunt de l'editor Josep Maria de Casacuberta entre 1958 i 1961– publicà el treball –de fet, un «resum»– a l'editorial Barcino.

Sabem que el tenia ja encetat el 1960, i era conegut (arran de les trobades esmentades) per Joan Fuster. Precisament, en una carta a Fuster (Barcelona, 28-12-1960),

l'economista i sociòleg assegurava que el seu llibre seguia «fidelment» la hipòtesi proposada per l'assagista valencià a l'article «Apunts per a una rèplica a Vicens Vives» (*Serra d'Or*, novembre 1960), resposta a aquest historiador en incidir historiogràficament en l'anàlisi conjunta de la realitat valenciana, catalana i illenca. Maluquer, d'altra banda, era conscient que no tenia «prou base» per a enfrontar-se a «les qüestions econòmiques dels tres països considerats globalment». A més, assenyalava que tot i que Casacuberta, editor i fundador de l'editorial Barcino, reconeixia la summa importància de la reflexió fusteriana, es resistia «al nom [al títol] de Països Catalans».

La condició de sociòleg de Joaquim Maluquer féu que aquest comencés per caracteritzar els factors objectius que definien l'estructura econòmica dels Països Catalans des de la geografia i la demografia. Un cop assolit l'aspecte generalista, centrava la reflexió en la complementarietat econòmica de les tres formacions socials del domini lingüístic. És a dir, l'especialització productiva i la seva evolució sociohistòrica feien que no es pogués plantejar un País Valencià monolíticament lliurecanvista i un Principat estrictament proteccionista, idea que, per cert, no era nova per a Joaquim Maluquer, ja que havia estat brandada recentment en la polèmica sorgida arran de la publicació d'*El País Valenciano* de Joan Fuster, amb el pronunciament del professor de Dret Polític, i falangista, Diego Sevilla Andrés sobre la «*plutocràcia barcelonesa*» –i la seva influència contrària als interessos econòmics valencians– en l'article publicat a *Levante* «Burguesía y separatismo» (22-12-1962).

L'article de resposta de Maluquer –«València y la burguesía catalana» (*El Correo Catalán*, 6-01-1963)– destacava, tot ba-

sant-se en la teoria de l'economista Nicholas Kaldor (1908-1986) sobre la relació compensada envers el creixement entre exportació agrària i importació de productes manufacturats, la preeminència industrial de l'economia valenciana, la reciprocitat entre espais proteccionistes i lliurecanvistes i la progressiva continuïtat estructural de València amb Catalunya:

Si alguna oposición existe, esta aparece entre los intereses de distintos sectores económicos y aun entre determinadas comarcas, tanto en el Principado como en el País Valenciano, pero nunca entre ambas regiones o sus clases empresariales [...]. Valencia, al proseguir su necesaria industrialización, acentúa cada vez más su similitud con Cataluña en el terreno económico, sin que entorpezca este proceso [...] ningún estamento de la sociedad catalana.

La societat valenciana no era, doncs, cap *colònia* de Catalunya. Calia, però, segons Maluquer, incidir en l'actitud dels agents empresarials. La concepció implícita en aquest article era relacionar el factor humà i l'orientació productiva. No en va, la reflexió apareixia en la secció «Economía Humana».

I cal dir que l'articulació econòmica era un aspecte implícit –des de les infraestructures ferroviàries i del transport de passatgers– del qual es feia ressò la premsa d'aleshores. (Com a exemple, la crònica que el corresponal valencià d'*El Correo Catalán*, Alejandro G. Monerris, va enviar al diari el 19 de juliol de 1963 sobre «Las comunicaciones con Barcelona», des de València. La crònica donava notícia del trajecte entre València i París en TAF i el trajecte entre Barcelona i València en infraestructura ordinària.)

L'assaig no feia altra cosa, doncs, que aplicar la concepció d'economia regional a la caracterització de les variables macroeconòmiques catalanovalencianes, que també havia estat l'objectiu de la conferència de Perpinyà Grau trenta-un anys abans. La unitat d'anàlisi era un àmbit territorial amb identitat històrica federada que, des del vessant econòmic i geogràfic, es conceptuava com a regió econòmica. Maluquer hi exposava, a més, la fallida del capital financer i un apartat sobre els «aspectes qualitatius» on al·ludia als «aspectes psico-sociològics» (1963: 24) que caracteritzaven la capacitat emprenedora. No pot sorprendre, en aquest sentit, el referent citat per l'autor: *L'aptitud econòmica de Catalunya* (1927-1929), de Carles Pi i Sunyer. També s'hi tractava el mercat exportador, la localització industrial (tèxtil). I el tractament d'un element destacat –les infraestructures– no es limitava a la vindicació d'una xarxa de comunicacions que pogués fer front a la dinàmica econòmica dels tres països, sinó que relacionava les bases de creixement amb la formació, amb l'ensenyament, «que també podem considerar integrant de la infraestructura econòmica» (1963: 102).

La reflexió suposava una actualització d'indicadors que, com els valors de producció, eren comparats puntualment amb la dinàmica espanyola. Pel que feia a les referències bibliogràfiques, si bé majoritàriament eren extreptes de la revista *Información Comercial Española*, també s'hi citaven treballs historiogràfics –com ara els d'Enric Roig Raventós: *La marina catalana del vuitcents* (1930) i Pau Vila: *Visions geogràfiques de Catalunya* (1962)–, de demografia històrica com el del geògraf Josep Iglésies, i anàlisis pioneres sobre la taronja de l'econo-

mista i sociòleg suís Max Liniger-Goumaz, *L'orange d'Espagne sur les marchés européens. Le problème orange espagnol* (1962). Per a la visió històrica de la industrialització fou emprat *Industrials i polítics*, de Jaume Vicens Vives (1958).

Per a contextualitzar les idees que ens ocupen cal tenir en compte que en l'època en què Maluquer redactava el text també col·laborava a la nova etapa d'*El Correo Catalán*. Els seus articles tractaven sobre aspectes de sociologia econòmica: estructura econòmica, desenvolupament humà, pensament econòmic. Cal esmentar, en aquest sentit, l'article «Estructura social y desarrollo económico: el ejemplo catalán» (17-06-1963), que analitzava el paper de dos factors no pas conjunturals –societat i desenvolupament– en la tesi de Pierre Vilar, *Catalunya en l'Espanya Moderna*. La conclusió a què arribava Maluquer en aquesta reflexió indicava les coordenades d'anàlisi en les quals es movia l'autor aleshores: «y si las estructuras de la sociedad no favorecen espontáneamente la eclosión del proceso, como fue el caso de Cataluña, la acción para promoverlo habrá de otorgar carácter prioritario a las reformas básicas que hagan posible el normal funcionamiento de los mecanismos económicos». Maluquer, amb una concepció liberal, plantejava els objectius reformadors que calia aprofundir en un context de canvi social motivat per la industrialització.

LES LECTURES

Aquesta obra de Maluquer fou ressenyada en publicacions especialitzades, revistes d'àmbit sociocultural i, un fet no menor,

en capçaleres pertanyents a agrupacions d'estudiants valencianistes que als primers anys seixanta començaren per definir un cert relleu generacional, i que majoritàriament maldaven per associar el fet nacional amb una posició socialista valencianista.

Un ressò de primera hora fou la notícia que en donà *La Vanguardia Española* (10-04-1963) destacant fonamentalment el predomini de les «características persistentes en las estructuras [de l'] economía», consideració que havia de potenciar la projecció del desenvolupament econòmic. Pel que feia a publicacions de temàtica especialitzada, *L'estructura econòmica* va ser ben rebuda per la revista *Información Comercial Española*⁴ —que el febrer de 1962 havia dedicat un monogràfic a l'economia del Principat, «Noticia Económica de Cataluña», amb un article de Joaquim Maluquer sobre la població activa—, aleshores en un context de reestructuració en el qual s'incrementava notablement el nombre de ressenyes de publicacions sociològiques que al·ludien al desenvolupament regional. Així, en el seu número 358, corresponent al mes de juny de 1963 (p. 177), es comentava el text de Maluquer. Era concebut com a «Manual sobre la economía catalana» i hi destacava que oferia «una rápida, aunque completa y bien ordenada, visión panorámica de la economía de las tierras catalanas». I aquest era precisament l'objectiu fonamental proposat per l'autor. També se'n posava en relleu que: «En forma muy sintética, pero al mismo tiempo con rigor metodológico y de razonamiento y —virtud no desdeñable— con una claridad de exposición que diríamos recuerda la de la bibliografía francesa, se nos presentan los rasgos más salientes que caracterizan a estas regiones

[...]». El ressenyador anònim [Ernest Lluch?] comentava les quatre parts en què es dividia el text tot destacant que la tercera secció «intenta señalar las reformas estructurales que, en consecuencia, parece más impreciso acometer», mentre que del quart apartat en destacava el plantejament sobre la reciprocitat regional entre lliurecanvisme i proteccionisme.

Arran d'aquest darrer aspecte es valorava que el llibre esmentés la necessitat de «reestructurar» els diversos sectors de l'economia catalana i d'«intensificar» la liberalització dels intercanvis en benefici d'una acceleració del desenvolupament. No en va aquesta ressenya —la més favorable i meditada— va ser citada per Maluquer a l'editor Casacuberta en carta (Barcelona, 15 de juliol de 1963).

El comentari que en féu Ernest Lluch al número d'agost-setembre de 1963 de *Serra d'Or*, també fou positiu, malgrat la inclusió d'algunes crítiques. El jove economista socialista destacava que el volum contribuïa «a una normalització de la terminologia en català». Lluch remarcava que el Rosselló no hi era present, tot i poder disposar dels estudis del Centre d'estudis d'Economia Regional de la Universitat de Montpeller, dirigit per Jules Milhau, a través de l'estudi *La région méditerranéenne* (1960). També qüestionava que, del fet de partir d'una «unitat cultural», es pogués concloure una homogeneïtat econòmica i feia, a més, puntualitzacions sobre les concepcions negatives de l'economia socialista per part de Maluquer. Amb tot, el ressenyador no contradeïa el conjunt de reformes a concretar —en el sector industrial i agrari— per a potenciar l'estructura econòmica del País Valencià i Catalunya. Lluch conclouia

que es tractava d'una síntesi finalitzada amb «èxit» i que ofería una «bona visió» de «l'estructura econòmica de les terres catalanes».

Aquest mateix economista en féu, també, un breu comentari, un xic crític, al *Llibre de l'any*, en destacar que es tractava d'«una visió superficial dels problemes», amb ús de poca bibliografia actualitzada. Amb tot, Lluch també reconeixia, com a «originalitat» el que era, al capdavant, l'objectiu del llibre: «la primera obra econòmica que pren com a base els països catalans» (1964: 431).

Joan Fuster també se'n féu ressò a la secció «Libros catalanes» de la revista *Destino* (10-08-1963). Hi destacava que el treball superava els «viejos y deteriorados particularismos regionales» i que era la primera vegada que es considerava «“nuestra” economía en sus “límites” exactos». Fou, però, una ressenya censurada, tal com assabentava per carta a Maluquer (Sueca, 18-08-1963). El fragment suprimit al·ludia al corònim «Terres Catalanes», que

son lo que, de un modo más cómodo y viable, acostumbramos a llamar «Países Catalanes». Es una lástima que esta última fórmula cuya «normalidad» gana terreno a ojos vistas, haya quedado, por timideces incomprensibles, postergada por la de «Terres Catalanes»: mi amigo [Josep M. de] Casacuberta habrá de perdonarme esta leve reticencia, que le dirijo en nombre de la eficacia y de las necesidades del momento.⁵

El comentari que el representant adscrit a la joventut neovalencianista universitària, V[alerià] M[irallles], va escriure al quart i darrer número de la revista dels estudiants

de Filosofia i Lletres, *Concret* (maig de 1963), afirmava que l'estudi de Maluquer era «molt elemental», «molt senzill» i que actuava com a introducció en la temàtica tractada. Miralles Ortollà també situava l'assaig dins la tradició de l'economia clàssica tot dient que era «un [sic] anàlisi de l'economia de mercat, sense que s'insinue cap possibilitat d'una millor i més justa estructura econòmica».

Més enllà, però, d'aquesta crítica velada a la concepció liberal, el ressenyador aprofitava l'avinentsa per a caracteritzar el procés industrialitzador valencià car, segons assegurava, una menor ocupació de la població activa en la indústria (27,5%), respecte de la població en l'activitat agrària (46%), representava un 33,5% de la renda, en comparació al 26% de la renda agrària. Aquesta situació confirmava la tesi d'estructures productives no contraposades plantejada per Maluquer respecte del País Valencià i del Principat: «per això és tòpic –mantenia el ressenyador– contraposar un País Valencià agrícola a un Principat industrial (la seua agricultura és també molt important)». Finalment, es destacaven la necessitat de mesures liberalitzadores «per a produir a nivell de competència internacional a fi de poder conquerir mercats més amplis per a la producció dels Països Catalans».

La ressenya de Valerià Mirallles, en el context d'articulació de nous sectors socials i culturals valencianistes, palesava l'interès del volum perquè donava una visió de conjunt de les estructures econòmiques regionals comunes. I alhora divulgava posicionaments mantinguts per àmbits de pensament al si d'entorns generacionals en formació.

UN MARC TEÒRIC

Gairebé simultàniament a la publicació de l'assaig de Joaquim Maluquer, l'economista Ramon Trias Fargas publicava a la revista *Anales de Economía* (1963)⁶ un article sobre el sorgiment de l'anàlisi regional i el concepte econòmic de regió. La reflexió de Trias situava teòricament l'objecte d'estudi de l'economia regional pel que feia al desenvolupament econòmic basat en la localització industrial en espais de dimensió òptima. Segons Trias, la centralitat de la regió econòmica destacava les «dimensiones subnacionales» (1963: 755) i en situava les potencialitats en el marc de la construcció econòmica europea, aleshores dins el Tractat de Roma. La tesi de Trias era que les agrupacions econòmiques regionals, expressió de les «regiones históricas, naturales y culturales» (1963: 756), es veurien reforçades en llur lideratge de creixement dels Estats.

Les concepcions sobre economia regional d'aquest catedràtic d'Hisenda Pública—basades en estudis de l'economista alemany Herbert Giersch (1921-2010) al voltant de la localització industrial (1949-1950), en treballs de l'economista francès François Perroux (1903-1987) i en les anàlisis del màxim referent de la disciplina, Walter Isard, autor de l'article «Ciència regional. El concepte de regió i d'estructura regional» (1956)—aprofundien en el que es definia com a «distribució regional del creixement» (1963: 759) i desenvolupament del desequilibri espacial.

Amb tot, el que volia destacar Trias Fargas era quina havia de ser la dimensió òptima de les nacions. És a dir, la valoració d'àmbits econòmics estàndard com a base territorial de la cohesió social. Aquesta

qüestió prioritària que, segons l'autor de l'article, havia de ser definida des de les regions econòmiques (que podien concretar-se en àmbits nacionals-culturals), plantejava l'optimització del capital humà a través de la proximitat territorial de decisió i de gestió dels recursos. Per aquest motiu, Trias posava de manifest que una aportació fonamental de la relació entre economia i territori era la reflexió sobre la funció de la variable humana en economia. En aquest sentit, indicava la relació entre «sociologia, religió, cultura» com a elements que condicionaven, més enllà d'un enfocament economicista, una «mentalitat de creixement» (1963: 770).

El factor subjectiu era tan important perquè, segons Trias, establia ideològicament la direccionalitat de l'ordenació econòmica de l'àmbit territorial. Així, s'arribava a la integració dels nivells de «regionalisme» i de «geografia» i a la relació entre «ciència, art, teoria, política» (1963: 771): és a dir, el projecte ideològic, el continent territorial i la capacitat de realització creativa. Trias, doncs, no feia altra cosa que posar en relleu el capital humà com a actor de desenvolupament integral que havia d'impulsar la *pròpia* organització econòmica. Relacionar l'anàlisi generalista i la seva aplicació empírica era l'aportació a destacar, segons Trias Fargas, pel que feia a l'economia regional com a ciència social. Ciència social perquè implícitament a la regió econòmica hi havia—aleshores recolzat en el model francès d'estudis territorials—el debat sobre la «descentralització política» (1963: 774). I també perquè Trias concebia l'economia regional com a estudi del desenvolupament «integral» econòmic i humà (1963: 775). Aquesta darrera dimensió feia que calgués tractar de la gestió territorial

dels recursos. Cal recordar, finalment, que el referent polític de Trias per a remarcar el factor polític descentralitzador fou la concepció regionalista defensada per Francesc Cambó en una conferència del 1911.

CLOENDA:
«LA DESINTEGRACIÓ
DE L'ESTAT TRADICIONAL»

Trias Fargas titulà així un seu article al cinquè número de *Diàleg. Butlletí de la Cambra Sindical de la Facultat de Dret*, corresponent al mes de gener de 1962. La hipòtesi de l'aleshores catedràtic d'Hisenda Pública de la Universitat de València era que la projecció d'una realitat geoeconòmica cohesionada tenia a veure amb les regions més que no pas amb l'Estat-nació convencional. La pregonada dimensió internacional que anaven prenent les relacions econòmiques qüestionava, segons l'autor, la capacitat de gestió del territori. Calia fer front –en plena articulació de l'incipient Mercat Comú– a la relació entre identitat supraestatal i viabilitat de les regions (econòmiques). La localització industrial (vinculada al desenvolupament regional) i les seves concepcions ideològiques,⁷ doncs, cercaven una dimensió òptima i eficaç d'organització i gestió dels recursos, fet que no es podria aconseguir des de la suposada concepció unionista dels estats.

Aquest economista, d'altra banda, avançava un argument central de l'article esmentat de 1963: «la discreció en l'extensió geogràfica i demogràfica o en l'àmbit polític si es vol sembla coincidir amb el més alt rendiment de les col·lectivitats, [car] el gran tamany, per ell sol, no és una condició prèvia del progrés social». L'Europa de les

pàtries de De Gaulle era un model esgotat i calia optar «per anar a buscar la reducció del tamany d'acord amb antecedents culturals, ètnics i històrics que permeten un desenvolupament màxim de les característiques pròpies de cada regió en un esforç de superació del sumand». La conclusió, per tant era que

han d'existir uns àmbits de tipus continental que tinguin certes funcions i uns àmbits regionals que s'en [*sic*] reserven unes altres. L'eficiència econòmica, el benestar material i espiritual dels ciutadans ha d'ésser l'únic criteri de distribució. Tindríem aleshores unes regions que en certes coses mantindrien plena personalitat, i que s'unirien en conglomerats, a fi de perseguir aquells objectius per a l'obtenció dels quals la dimensió és un avantatge. Seríem al mateix temps més localistes i més universalistes [...]. Els estats nacionalistes tradicionals fortament centralitzats i amb tendències imperials estan quedant-se sense paper, si és que el món ha de viure en pau i a un nivell de vida òptim.

No en va, Trias destacava el llibre de ponències de l'Associació Internacional d'Economia –*Les conseqüències econòmiques de la dimensió de les nacions* (Lisboa, 1957). És a dir, la dimensió del territori –amb la substancial orientació de «l'economia humana»– tenia una clara correspondència amb l'objectiu de *L'estructura econòmica de les Terres Catalanes*: era d'interès estratègic per a mostrar la viabilitat d'un projecte de construcció nacional no únicament cultural, sinó socioeconòmic.⁸

En aquest sentit, el plantejament de Joaquim Maluquer no feia altra cosa que aplicar aquesta concepció de regió econò-

mica que cercava la relació entre el referent —un imaginari-historicocultural comú— i la seva localització en el desenvolupament econòmic: «El conjunt dels Països Catalans presenta una remarcable homogeneïtat econòmica i social que permet d'estudiar-los plegats i fa artificiosa en aquest aspecte, com en d'altres, la separació administrativa dels esmentats territoris (1963: 11)». Aquest text, doncs, fou un precedent dins l'àmbit de la sociologia i economia regionals a l'hora d'especificar un «espai econòmic» (Ninyoles 1992: 57-60) que s'insereix en l'Euroregió de l'Arc Mediterrani.

Tot amb tot, l'assaig que hem considerat aquí també incideix, bé que en aspectes implícits, en el fet que les potencialitats econòmiques d'una regió econòmica no s'expliquen estrictament en termes quantitatius, sinó geopolítics (Boira 2000: 161-162). Més clarament, l'economia aplicada ha de recolzar en una hipòtesi de treball que situï la identitat social d'una àrea econòmica en el context d'altres vies regionals europees.

Què suposa, per tant, aquesta orientació territorial de l'economia més enllà de la suposada racionalitat dels estats? D'una banda, reconèixer unes pròpies condicions de possibilitat que, lluny de les deformacions territorials imposades pel nacionalisme espanyol (l'encara vigent *Sureste i Levante*), obliguen a plantejar la urgència d'infraestructures bàsiques que ens enllacen amb la resta d'àmbits regionals metropolitans. De l'altra, i com a derivació política, palesar que aquelles «limitacions mentals de les fronteres nacionals» imposades per la cultura política de l'estat-nació cal que restin bandejades en un doble aspecte. Primer, acabar amb les fronteres interiors que mal-

den per identificar àmbits «polítics» entre països («comunitats») que històricament s'han articulat en una unitat de cultura i estratègia política confederal. En segon lloc, bastir a partir de la interconnexió econòmica dels Països Catalans unes necessàries, per bàsiques, estructures polítiques que cohesionin la projecció econòmica quant a la capacitat de prendre decisions en un nivell de sobirania. Aquesta sinèrgia entre estratègia econòmica i política és la que no es pot desplaçar de l'exposició de la realitat geoestratègica d'aquesta part occidental d'Europa.

Aquesta via, ja reivindicada als anys seixanta per Robert Lafont a *La revolució regionalista* (1968), fa que historiogràficament calgui activar recerques que, per sota de la base econòmica, puguin evidenciar com als anys cinquanta i seixanta la concepció de complementaritat d'estructura econòmica venia legitimada per una praxi política i cultural que tenia com a objectiu prioritari superar les fronteres interiors. Perquè difícilment es podrà cohesionar una macroregió econòmica si no existeix una clara voluntat política que evidenciï que la Sénia es constitueix en baula de connexió economicocultural intercomarcal. L'Euroregió Mediterrània —d'Alacant a Perpinyà— és ara com ara un mercat «ocult» que la força dels fets pot convertir en una potent xarxa d'iniciatives en termes de contrapoder al nacionalisme d'estat, com de fet ja es concebia a començament dels anys setanta.⁹ La via econòmica com a estratègia política. ▢

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BOIRA, J. V. (2000): «Les relacions entre València i Barcelona. El redescobriments d'una agenda geopolítica», *L'Espill*, 6 (pp. 150-164).
- (2002). *Euram 2010. La via europea*, València, Tres i Quatre.
- (2010): *La Commonwealth catalanovalenciana. La formació de l'eix mediterrani al segle XX*, Barcelona, L'Arquer.
- BURGUERA, F. de P. (1963): «Sobre una consciència clarament dirigida», *Valencia Fruits*, 25-I.
- FUSTER, J. i J. MALUQUER (2004): *Correspondència*, I, València, Universitat de València-Tres i Quatre.
- LLUCH, E. (1964): «Literatura econòmica», dins *Llibre de l'any 1963*, Barcelona, Alcides (pp. 431-434).
- MALUQUER, J. (1963): *L'estructura econòmica de les Terres Catalanes*, Barcelona, Barcino.
- (1992): «Joan Fuster a Barcelona», *Serra d'Or*, 395, novembre (pp. 12-13).
- (1997): *Memòria amb figures*, Barcelona, Thas-sàlia.
- NINYOLES, R. (1992): *El País Valencià a l'eix mediterrani*, Tavernes Blanques, L'Eixam.
- PERPINYÀ I GRAU, R. (1932 [1982]): *L'interès econòmic col·lectiu a Catalunya i València*, Reus, Ed. Centre de Lectura.
- ROCA, F. (2000): *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana*, Barcelona, Pòrtic.
- TRIAS FARGAS, R. (1963): «El análisis regional. La teoría del desarrollo económico de región», dins *Anales de economía*, CSIC, setembre (pp. 747-775).
1. Per al context de les relacions entre Fuster i Maluquer, vegeu la nostra «Introducció» a Fuster & Maluquer (2004: 41-85).
 2. Vegeu-ne la transcripció completa a Fuster & Maluquer (2004: 439-441).
 3. Per als detalls sobre els noms dels assistents i les circumstàncies d'aquesta trobada, vegeu la carta de Joan Fuster a Joaquim Maluquer (Sueca, 11-07-1961), dins Fuster-Maluquer, 2004: 262-264.
 4. Cal dir, però, que en els números consultats corresponents a l'any 1963 de la publicació sobre temàtica sociològica i econòmica *Promos*, revista propera al Front Obrer de Catalunya / Frente de Liberación Popular, no he localitzat cap ressenya del llibre de Maluquer. D'altra banda, l'estudi de conjunt de Francesc Roca sobre la producció teòrica sobre les variables estructurals del territori (2000), cita a peu de pàgina *L'estructura econòmica* dins el capítol «Les migracions hispàniques i l'herència del Regne de Granada» (2000: 418n).
 5. Fuster-Maluquer, 2004: 474n. El subratllat és meu.
 6. Aquest article, augmentat amb un annex dedicat a l'economia de Catalunya, fou publicat com a estudi —dins la col·lecció «Panorama actual de les idees»— amb el títol *Catalunya i el modern concepte de regió econòmica*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1965.
 7. Ricard Pérez Casado: «Consideración en torno a la industrialización valenciana», dins *Localización económica i desarrollo regional. Ponencias, comunicaciones y coloquios de las reuniones internacionales de Barcelona* [1973], Madrid, Ed. Moneda y Crédito, 1975, pp. 343-356. Vegeu especialment, per a l'orientació d'aquest article, l'epígraf «Nota final sobre la ideologització del crecimiento valenciano» (pp. 349-350).
 8. Vegeu, en aquest context, Ernest Lluch: «Els Països Catalans. ¿Una unitat econòmica?», *Serra d'Or*, juliol, 1968, p. 47. Mes recentment, recuperant la complementarietat econòmica interregional, Vicent Soler: «L'Arc Mediterrani: quelcom més que la llengua», *El Contemporani*, 19, setembre-desembre, [1997 (1999)], pp. 10-15.
 9. Ricard Pérez Casado: «Les euroregions, una opció», *Serra d'Or*, setembre, 1972, pp. 21-23.